

REVISIÓN DAS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS DA MOCIDADE GALEGA: RESULTADOS DUNHA ACHEGA INDIRECTA E CUALITATIVA

ANTONIO FERNÁNDEZ SALGADO, XAQUÍN LOREDO GUTIÉRREZ, HÁKAN
CASARES BERG, ISABEL SUÁREZ FERNÁNDEZ, MODESTO RODRÍGUEZ
NEIRA, MANUEL GONZÁLEZ GONZÁLEZ
Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega

Durante os anos 90, a Real Academia Galega elaborou o Mapa Sociolingüístico de Galicia, un gran estudo cuantitativo de máis de 38.000 entrevistas no que se facía unha descrición pormenorizada da situación sociolingüística sondando catro dimensións: lingua inicial, competencia, usos e actitudes lingüísticas.

O proxecto de investigación 'Deseño de medidas para mellora las actitudes cara ó galego e incrementa lo seu uso' na súa elaboración dun diagnóstico actitudinal pretende facer unha revisión dos resultados da última dimensión utilizando unha metodoloxía distinta, onde a triangulación adquire unha especial relevancia, combinando metodoloxías cuantitativas e cualitativas (medición indirecta de actitudes, entrevistas en profundidade e grupos de discusión).

Os resultados atopados difiren dos obtidos no MSG. Resultan especialmente rechamantes aqueles que amosan resistencias fronte á normalización do galego.

1. Introducción

O Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega desenvolveu, durante o período 1999-2002, o proxecto *Deseño de medidas para mellora-las actitudes cara ó galego e incrementa-lo seu uso*, financiado pola Dirección Xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia. Neste artigo anticipáse algúns dos seus resultados máis salientables, que proximamente se van publicar en forma de monografía.

Deseño de medidas para mellora-las actitudes cara ó galego e incrementa-lo seu uso xorde como resposta á necesidade evidenciada polo Mapa Sociolingüístico de Galicia (MSG), (Seminario de Sociolingüística, RAG: 1994, 1995, 1996), de establecer medidas de actuación dirixidas a

dete-lo descenso de uso do galego nos sectores de poboación máis nova. O principal obxectivo deste proxecto é descubrir qué aspectos están detrás deste descenso en determinados colectivos. O equipo investigador multidisciplinar¹ desenvolveu un diagnóstico actitudinal baseado nuns obxectivos comúns e nunhas liñas metodolóxicas de investigación que se poden resumir nos seguintes:

1. Detecta-la posible existencia de actitudes latentes de rexeitamento do galego na xuventude.

2. Relaciona-las actitudes lingüísticas dos individuos coa súa historia lingüística e en particular, cos discursos asociados ás experiencias vividas en torno a ela.

Os datos do MSG proporcionaban unha panorámica global da situación sociolingüística de Galicia na que, entre outras cuestións, se detectaba pouca consistencia entre actitudes e usos lingüísticos da poboación xeral e en especial da xuventude. O cuestionario, instrumento de medición empregado no MSG, non permitía acceder ás actitudes latentes dos individuos, ó sondalas dun xeito directo. Precisábanse polo tanto novas ferramentas máis indirectas e menos obstrutivas e, deste xeito tratar de afondar na aparente inconsistencia atopada.

Deseñáronse con ese fin tres instrumentos diferentes de investigación:

- *Matched guise*.
- Entrevistas en profundidade.
- Grupos de discusión.

Mediante a triangulación dos datos obtidos por medio destas técnicas poderíase verifica-la relación existente entre as historias de vida, as actitudes e os comportamentos lingüísticos de individuos que difiren na súa caracterización sociolingüística e sociodemográfica. Ademais, disporíase dun diagnóstico fiable que sustentase a elaboración de medidas correctoras dirixidas á mocidade.

2. Instrumentos e metodoloxía

2.1. *Matched-guise (técnica de máscaras)*

Un requisito que se estableceu inicialmente no deseño do instrumento foi a necesidade de explorar actitudes cara variedades lingüísticas diferentes² (“galego sen acento galego”, “galego tradicional-

¹ O Seminario de Sociolingüística da Real Academia galega está formado por investigadores das áreas de Sociolingüística, Psicoloxía e Socioloxía.

² A nomenclatura das variedades utilizadas non pretende obedecer a ningunha taxonomía existente, son produto da confluencia de dúas variables, unha morfosintáctica (galego e castelán) e outra fonolóxica e prosódica (accento galego e castelán). O feito de que

estándar”, “castelán con acento galego”, “castelán estándar”). Entendeuse *acento* tecnicamente, como un xeito de pronunciar (Laver 1994) e defíníase en termos fonéticos e prosódicos (concretamente, sistema vocálico e entoación en pausas de enumeracións). Este enfoque, novidoso na sociolingüística galega, pretende sonda-las actitudes lingüísticas suscitadas perante algunhas variables que conforman o que se dá en chamar lingua, como pode se-lo acento, e non só fronte ese mesmo obxecto entendido como unha realidade indivisible (galego ou castelán).

Con este propósito aplicouse unha adaptación da técnica de máscaras (*matched-guise*) (Lambert, Hodgson, Gardner e Fillebaum, 1960) na que os individuos escoitaban 16 voces (8 de home e 8 de muller) pertencentes a persoas comprendidas entre os 24 e os 34 anos de idade. Destas 16 voces, 4 voces de home e 4 voces de muller (*enmascaradas*) eran do mesmo home e da mesma muller respectivamente, e cada unha das catro correspondíase cunha das variedades lingüísticas citadas. As oito voces restantes (de recheo) pertencían a diferentes persoas e estaban distribuídas por igual nas variedades lingüísticas consideradas.

Os individuos tiñan que cubrir un cuestionario, baseado en Lambert, Hodgson, Gardner y Fillebaum (1960) e Woolard (1989, 1992), para avaliar ás voces enmascaradas composto por preguntas formuladas como “¿Paréceche...?” e referidas a 17 trazos persoais e sociais unipolares (intelixente, innovador, simpático, etc.). O cuestionario está construído a partir de escalas de reactivo independente de seis puntos que van desde “moi pouco” ata “moito”. Os suxeitos tamén teñen que identificar ás voces enmascaradas entre unha serie de doce retratos de home e doce de muller e, finalmente, adxudicarlle unha profesión.

2.1.1. *Descrición da mostra*

Para poder obter conclusións extrapolables deseñouse unha mostra representativa integrada por 400 persoas con idades comprendidas entre 14 e 20 anos que estaban cursando estudos non universitarios (Secundaria, Bacharelato ou Ciclos Formativos) nos centros educativos de Galicia. Para a selección da mostra³ tívose en conta o tipo de centro, o hábitat de residencia e o sexo dos enquisados baseándonos nos datos da revisión de 1998 do Censo de Poboacións e Vivendas de 1991.

algunha variedade teña trazos de distintas variedades do galego obedece ó feito de que os enunciados utilizados son o suficientemente curtos para obviar aqueles trazos diferenciadores (por exemplo, o léxico ou os subsistemas consonánticos non estándar) distintos ós das variables manipuladas, incluíndo, evidentemente, os trazos que as aproximan (a morfosintaxe e os aspectos fónicos derivados de ter un sistema vocálico común ou unha prosodia semellante).

³ Aínda que a unidade final de análise sexan os individuos coas características requeridas, para a súa selección a unidade de observación foron os centros educativos.

Ámbito	Galicia
Poboación	Estudantes entre 14 e 20 anos con estudos non universitarios
Tipo de mostra	Conglomerados con afixación proporcional en función de sexo e hábitat (unidade última alumno)
Hipótese peor	$p=q=50$
Error máximo desexado a nivel global	$\pm 5\%$
Nivel de confianza	95% ($\alpha= 0.05$)
Tamaño da mostra	400 suxeitos
Recollida de datos	Aplicación dunha adaptación da técnica matched guise nos centros educativos galegos seleccionados.

Utilizouse, ademais, unha mostra de contraste de 157 universitarios. A selección destes suxeitos foi incidental ou non probabilística. O obxectivo era analiza-la estabilidade das actitudes cunha mostra de maior idade e cun nivel de estudos superior.

2.1.2. *Análise e obxectivos*

As análise estatísticas aplicadas buscaban determina-la existencia de diferenzas significativas nas valoracións das variedades lingüísticas segundo variables referidas ás voces enmascaradas (sexo, lingua e acento) e variables relacionadas coas características sociodemográficas e sociolingüísticas dos mozos da mostra (lugar de residencia, lingua habitual, lingua que lle falaban seus pais e sexo do avaliador). Estudouse a semellanza percibida entre as diferentes variedades lingüísticas e as características persoais que constitúen as dimensións subxacentes na avaliación das variedades lingüísticas. Por último, analizáronse os estereotipos físicos e profesionais asociados ás diferentes variedades lingüísticas manipuladas.

2.2. *Entrevistas en profundidade*

Por medio da entrevista en profundidade de preguntas listadas pretendíase sonda-la historia e experiencias persoais dos individuos seleccionados. Esta técnica considérase moi útil para obter información sobre cómo os suxeitos actúan e reconstrúen o sistema de representacións sociais nas súas actitudes e comportamentos individuais (Alonso, 1994). Polo tanto, procurabamos achegarnos ás representacións asociadas ás dúas linguas en contacto e ós acontecementos vividos de forma individual en torno a elas.

2.2.1. Estructura da entrevista

As entrevistas divídense en bloques temáticos que tratan de recompilar a ampla variedade de aspectos que poden incidir dalgunha forma no obxecto de investigación:

Historia de vida

O comportamento vital parece ser un factor determinante nas eleccións lingüísticas dos falantes, e pode explicar, polo menos parcialmente, algunhas das diferenzas grupais reflectidas no MSG, como as que confiren a lingua materna e o lugar de residencia. Investigouse o grao de asentamento urbano, sondando a clase social da familia, a orixe e destino das migracións familiares e outros axentes de socialización e as relacións con persoas de fóra de Galicia. Por outra banda, tratouse de analizar o estilo de vida dos participantes e das súas familias que poden reflectir o grupo social de referencia dos individuos. Tamén se indagou no currículo profesional do entrevistado as características das persoas coas que se relaciona no ámbito laboral, as actividades de lecer e a relación que pode haber entre o comportamento lingüístico e a traxectoria social da familia.

Etnicidade e historia

A través destas dimensións explorouse a importancia da autoidentificación étnica e o nivel de autoestima derivada desa autoidentificación. Para abordar esta cuestión, exploráronse aspectos como os coñecementos dos entrevistados do desenvolvemento histórico do grupo e o grao de adhesión á cultura popular tradicional, os requisitos que os informantes consideraban necesarios para a pertenza ó grupo (ser galego) e solidariedade co mesmo.

Conciencia metacomunicativa

Esta dimensión, que abre a última e máis extensa parte do guión da entrevista, inclúe preguntas que teñen como obxectivo coñecer a valoración que fan os suxeitos tanto da lingua nun sentido amplo, como dos ámbitos nos que está presente e dos suxeitos que fan uso dela.

Sondouse a valoración que fai o suxeito dos usos lexítimos da lingua e a percepción da súa propia capacidade para usala con corrección. Tamén se inquiriu sobre o grao de lealdade lingüística e as reaccións que suscitan os cambios de lingua, así como a percepción que teñen os suxeitos da lingua máis adecuada para cada contexto. Ademais analizouse o prestixio da lingua para os informantes en diferentes ámbitos de uso.

A percepción da situación lingüística no contorno do entrevistado intenta coñecer, por unha parte, a impresión do suxeito sobre a lingua predominante no seu contorno, e por outra, o seu punto de vista sobre a

relación entre as dúas linguas en contacto. As experiencias persoais do suxeito explóranse a través da súa historia lingüística. Por último, e dada a relevancia da escola no proceso de normalización, observouse a valoración da materia de galego e dos profesores que a imparten.

2.2.3. Participantes

Coa realización de entrevistas en profundidade non se buscou representatividade nos perfís dos informantes, xa que a relación entre os diferentes tipos de discurso e a caracterización socioestrutural dos individuos foi tratada en detalle nos grupos de discusión.

O total da mostra de informantes está conformado por 12 individuos, sete mulleres e cinco homes con idades comprendidas entre os 21 e 31 anos. A elección dos informantes baseouse na necesidade de atopar individuos cun discurso metalingüístico ben estruturado, condición que consideramos que poderían cumprir aqueles suxeitos que cambiaran de lingua habitual ou que percibiran de forma nidia a situación de contacto lingüístico. A procedencia xeográfica dos informantes é moi heteroxénea: tres naceron no rural, dous en vilas e sete en cidades. Destes últimos, dous naceron fóra de Galicia. Polo que se refire á súa lingua habitual, a metade considéranse galegofalantes e a outra castelanfalantes. Tres dos informantes son neofalantes de galego e dous cambiaran a súa lingua habitual do galego para o castelán.

Para evitar nesgos e unha incidencia alta de respostas de desexabilidade social, os entrevistados non sabían, en principio, o verdadeiro obxectivo da entrevista e contestaban ás preguntas relacionadas coa lingua na parte final da mesma. Ademais, para crear un clima que permitise empatizar sen dificultades, o entrevistador acomodouse á lingua habitual do entrevistado, posto que se coñecían as características sociolingüísticas do informante con anterioridade á realización da entrevista, o que permitía que se afirmase no seu contexto lingüístico.

2.4. Grupos de discusión

A elección do grupo de discusión como instrumento de investigación das actitudes lingüísticas fundaméntase na necesidade de determina-la relación existente entre as actitudes inherentes ós diferentes discursos sociais e ás características socioestruturais dos grupos sociais que os crean e reproducen (Ibáñez, 1992; Steward e Shamdasani, 1990).

Malia que a produción dos diferentes grupos debe se-lo máis libre e aberta posible foi necesario establecer un guión cunha relación de temas que se consideraban relevantes para a investigación. Unha vez que o moderador especificaba o tema xeral obxecto de debate tan só facía

pequenas intervencións para introducir novos aspectos relacionados co fenómeno de interese. Os tópicos que introducía o moderador nos grupos versaron sobre a percepción da situación actual do galego e as opinións sobre as causas desa situación; a percepción social dos esforzos institucionais por promover a extensión da lingua; as valoracións sobre a situación do galego no ensino e no ámbito laboral; os estereotipos etno-lingüísticos e, por último, un diagnóstico da situación do galego.

2.4.1. *Participantes*

Os criterios que a priori considerabamos fundamentais para formar os grupos eran idade, lingua habitual, sexo e lugar de residencia. Acordouse elaborar grupos de mozos que falaran só ou predominantemente unha ou outra lingua e en cada un dos tipos de hábitat (rural, vilego e urbano)⁴. Un requisito para a participación nos grupos era que os membros que os conformaban non se coñeceran entre si, ademais, en ningún caso podía existir un coñecemento previo entre o moderador e os informantes. Debido á heteroxeneidade nos usos lingüísticos urbanos de Galicia, consideramos necesario establecer unha tipoloxía das cidades galegas atendendo á lingua predominante en cada unha delas. A través dunha análise de correspondencias que determinaba a asociación existente entre as cidades galegas e os seus usos lingüísticos decidíronse as cidades nas que se celebrarían grupos de discusión, resultando seleccionadas Santiago de Compostela, Ourense, Vigo e A Coruña.. Os outros grupos, *vilego* e rural, desenvolvéronse en núcleos escollidos ó chou, resultando seleccionados Baiona (Pontevedra) e Maceda (Ourense), respectivamente.

3. *Resultados*

A integración das tres técnicas citadas aplicadas ó estudo das actitudes lingüísticas na mocidade posibilitou unha visión holística do obxecto estudado. Isto permitiu afondar no coñecemento das actitudes cara á lingua galega e abordar algúns paradoxos difíciles de explicar dende a metodoloxía cuantitativa.

Un dos resultados máis salientables da avaliación indirecta das actitudes cara ás diferentes variedades lingüísticas foi a constatación da vitalidade de prexuízos tradicionais que crían superados, e que reaparecen proxectados nalgúns trazos propios da fonética galega independentemente das características sociodemográficas, sociolingüísticas e formación académica dos mozos galegos. Os que se expresan nas variedades

⁴ Núcleos de poboación de menos de 10.000, de entre 10.000 e 50.000 e con máis de 50.000 habitantes, respectivamente.

con acento galego percíbense como un grupo pouco dotado para o éxito social, mentres que os que o fan en lingua galega cunha fonética similar á do castelán son caracterizados como un grupo innovador e socialmente competente, se ben espertan escasos sentimentos de empatía social na mocidade. Estes resultados aparecen polarizados nas avaliacións que se fan das mulleres, o que evidencia a existencia dun control social máis severo sobre o seu comportamento lingüístico.

As entrevistas en profundidade e os grupos de discusión amosan un discurso social da mocidade referido a dous grupos estereotipados de galegofalantes. Un refírese ó estereotipo do “paleta”, asociado ós falantes nativos do rural que exhiben na súa fala trazos estigmatizados (particularmente acento galego patrimonial ou tradicional). O outro dá conta do estereotipo do “nacionalista”, que se asocia ó galego percibido como normativo e que serviría para categorizar ós neofalantes urbanos. No discurso dos mozos atopáronse repetidas referencias ós modelos lingüísticos que se asocian a un e a outro prototipos de falantes. O purismo lingüístico, entendido como un criterio conservador de autenticidade lingüística, opera como unha ideoloxía que penaliza a incorporación de novos falantes e lexitima o *statu quo*.

A normalización da lingua galega atopa un serio atranco na carencia dun modelo de estándar oral galego⁵ que satisfaga as necesidades instrumentais e socio-afectivas da mocidade. Así, por unha banda, os falantes das variedades tradicionais teñen escasas oportunidades de afastarse dos prexuízos relativos ó seu escaso prestixio, e por outra, os falantes do galego percibido como normativo, (que como vimos, adscribíase ós neofalantes) vense afectados por novos prexuízos que os relacionan cunha determinada orientación política. As consecuencias desta situación afectan á extensión dos usos da lingua, xa que tanto o grupo innovador que pode funcionar como motor do cambio social necesario para inverte-lo proceso de substitución lingüística como o grupo que practica a transmisión interxeracional do galego son caracterizados negativamente en relación cos marcadores lingüísticos que exhiben.

Mediante as entrevistas en profundidade observámo-las dificultades que deben supera-los individuos para cambiar de lingua habitual. Mentres que o cambio do galego ó castelán se acostuma explicar aludindo ás inercias sociais, e polo tanto, os individuos que o experimentan se avalían con certa indulxencia, o cambio no sentido contrario implica ir contracorrente do contorno social, recibindo en consecuencia, valoracións máis severas. Neste sentido, resultaron sorprendentes as narracións de episodios de marxinación entre quen se incorpora ó galego no urbano. Estes neofalantes son percibidos como un grupo politizado, pechado,

⁵ É un fenómeno común entre algunhas linguas carecer dun referente oral universal da homoxeneidade da norma escrita.

impermeable e pouco transixente cos comportamentos lingüísticos non monolingües en galego. Tal circunstancia dificulta que os seus usos lingüísticos se irradien ó resto da mocidade.

Os datos obtidos mediante a realización de entrevistas e grupos de discusión amosan que a mocidade atopa escasa utilidade no emprego do galego. O uso desta lingua asóciase con profesións de baixo prestixio ou, ocasionalmente, coas esferas da docencia e da administración, polo que as motivacións de tipo instrumental de cara ó seu uso son escasas. O emprego do galego na mocidade descansa, sobre todo, na función integrativa que cumpre entre os mozos do rural e na función simbólica que os neofalantes lle conceden. Polo tanto, o risco de cambio de lingua habitual entre os mozos do rural é elevado, tanto se se contempla a posibilidade de que estes se afasten do seu grupo social de referencia (nas migracións á cidade, por exemplo), como se pensamos no seu futuro papel de transmisores do galego. Por outro lado, o uso do galego baseado unicamente en motivacións de tipo simbólico, característico dos mozos do urbano, mantén a este grupo pechado en si mesmo, dificultando a difusión da lingua nese ámbito.

As entrevistas en profundidade informaron de que as características que describen a identidade galega se definen desde a subxectividade, propiciando que a lingua non sexa un elemento consensuado na determinación da mesma. A atribución de relevancia á lingua como trazo definitorio da identidade colectiva está condicionada pola lingua habitual dos suxeitos. Os discursos sociais recollidos nos grupos de discusión amosaron que, en xeral, os informantes asumen que a lingua galega é un dos elementos máis característicos da cultura galega, necesaria para garanti-la súa supervivencia. En cambio, soamente os galegofalantes, e en especial os neofalantes, trasladan esta asociación ó plano dos usos individuais. Nos castelanfalantes a vinculación entre lingua galega e identidade non implica unha motivación relevante de cara a facer un maior uso dela. Por outro lado, o coñecemento histórico sobre os membros do grupo que foron ilustres no pasado redúcese a escritores, o que amosa unha predisposición a pregar os elementos (reflectidos e representados por persoeros) da cultura castelá.

Nos mozos castelanfalantes, especialmente se residen en cidades, obsérvase un discurso que denominamos como de “descoñecemento da lingua” que serve de escusa para non a empregar. Este discurso está relacionado coa percepción dunha situación na que os seus ámbitos de interacción están fortemente castelanizados polo que as oportunidades de empregarlo galego son poucas, provocando que infravaloren as súas competencias orais.

As valoracións sobre a responsabilidade do ensino no proceso de normalización sóense enmarcar no plano da difusión das competencias. Existe un discurso maioritario que se pode definir como “do multilin-

güismo”, consistente en expresar valoración positivas cara a aprendizaxe de diferentes linguas o que se traduce en actitudes favorables cara a posibilidade de incrementalo número de materias en galego. Con todo, este discurso non se traslada ó plano da extensión dos usos lingüísticos. As actitudes abertamente hostís cara a unha maior presenza do galego no ensino son marxinais e afástanse do discurso “politicamente correcto”. Estas acostúmanse atopar en individuos que tiveron escaso contacto coa lingua galega na súa rede persoal (especialmente na familia) e que perciben a situación de contacto lingüístico de maneira conflitiva.

As valoracións que fan os mozos galegofalantes sobre o ámbito do ensino soen ser contraditorias. En moitos casos a lingua da escola condicionou na infancia un cambio de lingua habitual favorable ó castelán, polo que o ensino se percibe como un ámbito castelanizador. Noutros, o paso da primaria ó ensino secundario ou universitario carrega en moitos rapaces unha nova galeguización. A incidencia deste ámbito nos usos lingüísticos dos mozos do rural tradúcese na reivindicación de que o ensino desempeña un papel destacado na normalización do galego.

A comparación con outras comunidades con lingua propia dentro do estado español constitúe un referente de primeira orde na valoración realizada pola mocidade. A percepción dunha maior preocupación noutras comunidades autónomas polas súas linguas propias provoca sentimentos contraditorios. En xeral, para os neofalantes, a situación das linguas propias en comunidades gobernadas por partidos nacionalistas constitúe o referente a imitar. No resto dos galegofalantes soe mesturarse esa mesma valoración con sentimentos de culpabilidade, ó considerar que os galegos non facémo-lo suficiente pola nosa lingua. Entre os castelanfalantes predomina a opinión de que a situación lingüística en Galicia é, fronte as comunidades con lingua propia e gobernos nacionalistas, un exemplo de tolerancia. Esta consideración mestúrase tamén en ocasións con sentimentos de culpabilidade.

Un dos achados máis esperanzadores de cara ó futuro é o elevado compromiso atopado co uso do galego e a vontade por facelo extensivo a tódolos ámbitos da vida social na mocidade galegofalante. Resultaron salientables as diferenzas nas valoracións da situación actual do galego feitas polos neofalantes e polos que teñen o galego como lingua inicial. As visións máis pesimistas da situación atopámonas no primeiro grupo. Os segundos, pola contra, adoitan ser máis optimistas valorando positivamente aspectos como o crecemento da súa autoestima como galegofalantes, asociado á mellora na consideración social da lingua galega. Por outro lado, resultan positivas a percepción xeral dun aumento no prestixio social do galego e a existencia dunha ideoloxía maioritaria que valora positivamente a diversidade lingüística.

4. Conclusións

Na mocidade galega, que nos resultados do MSG mostraba unhas actitudes xerais positivas cara ó galego, aínda operan prexuízos e actitudes negativas cara ós falantes de galego e ó proceso de normalización. Os mozos galegos penalizan, en xeral, os individuos que nas súas producións orais presentan trazos da fonética tradicional galega, independentemente da lingua que falen, galego ou castelán. Esta tendencia acentúase cando o falante avaliado é unha muller.

As opinións que manifesta a mocidade sobre tópicos como o ensino, o cambio de lingua habitual, a utilidade das linguas, a relación entre lingua e identidade, a competencia lingüística, o status do galego ou as estratexias de comunicación, a manifestación de prexuízos que se crían superados así como a emerxencia de novos prexuízos, tenden a ser en conxunto negativos cara unha normalización da situación sociolingüística de Galicia.

Como aspecto positivo destacarémo-lo elevado nivel de compromiso dun sector importante da mocidade co galego.

Referencias Bibliográficas

- Alonso, L. E. (1994): “*Sujeto y discurso: El lugar de la entrevista abierta en las prácticas de la sociología cualitativa*”, en J. M. Delgado e J. Gutiérrez (coords.). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*. Madrid: Síntesis, 225-238.
- Bradac, J. J. (1990): “Language attitudes and impression formation”, en H. Giles e W. P.
- Censo de Poboacións e Vivendas (1991): Revisión de 1998.
- Edwards, J. (1999): “Refining our understanding of language attitudes”. *Journal of Language and Social Psychology*, 18, 1, 101-110.
- Fasold, R. W. (1996): *La sociolingüística de la sociedad*. Madrid: Visor Libros.
- Giles, H. e Coupland, N. (1991): “Language attitudes: Discursive, contextual, and gerontological considerations”, en Allan G. Reynolds (ed.). *Bilingualism, multiculturalism and second learning language. The McGill Conference in honour of Wallace E. Lambert*, 21-42. Hillsdale, NJ: LEA, Inc.
- Ibáñez, J. (1992): *Mas allá de la sociología. El grupo de discusión: técnica y crítica*. Madrid: Siglo XXI.
- Lambert, W. E.; Hodgson, R. C.; Gardner, R. C. e Fillebaum, S. (1960): “Evaluational reactions to spoken languages”. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 60, 44-51.
- Laver, J. (1994): *Principles of phonetics*. Cambridge: CUP.

- Seminario de Sociolingüística, RAG (1994): *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- (1995): *Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- (1996): *Actitudes lingüísticas en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Steward, D.W. e Shamdasani, N. (1989): *Focus groups: theory and practice*. Applied Social Research Methods Series, (vol. 20). Newbury Park (California): Sage Publications.
- Woolard, K. A. (1989): *Double talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford, USA: Stanford University Press.
- Woolard, K. A. (1992): *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Barcelona: Ed. de la Magrana, S. A.